

Όνειρα και Εφιάλτες της Πρόληψης του Εγκλήματος στις Κοινωνίες της Διακινδύνευσης - Φοβού τους Δαναούς και Δώρα Ασφαλείας Φέροντες¹

Δ.Κ.

Στις μέρες μας η πρόληψη του εγκλήματος σημαίνει πολλές στρατηγικές παρέμβασης με στόχο την μείωση των αιτιών και των ευκαιριών για εγκληματικές πράξεις πριν αυτές συμβούν. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ζήτημα της αντιεγκληματικής πολιτικής αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερων προγραμμάτων, ενιαία ωστόσο αντιεγκληματική πολιτική δεν υπάρχει. Στο παρόν άρθρο εξετάζονται οι πολιτικές πρόληψης διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών και αναλύεται ειδικότερα ο φόβος του εγκλήματος και η αντιμετώπισή του. [Σελ. 43-70]

του Νικολάου Κ. Κουλούρη

Διδάκτορα Νομικής, Εγκληματολόγου
Δικαστικής Φυλακής Κορυδαλλού

Μετάφραση:
Δανάη Ρούσσου

Πριν από 25 χρόνια η έκδοση ενός εγχειριδίου στη χώρα μας σχετικά με τη γενική πρόληψη του εγκλήματος² αποκάλυπτε ή επικύρωνε τη μείζονα επιστημονική στροφή, η οποία βρισκόταν τότε σε εξέλιξη στις αναπτυγμένες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες του δυτικού κόσμου: η πρόληψη δεν ήταν πλέον μόνο ένας παραδοσιακός νομιμοποιητικός λόγος για να τιμωρούνται οι εγκληματίες, αλλά ένα σύνθετο ζήτημα με σοβαρές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις.

Την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, ο συνδυασμός τρομοκρατίας και εγκληματικότητας έγινε ο τύπος στον οποίο ασκείται η διεθνής πολιτική. Οι κραυγές για υπερίσχυ-

Οι εγκληματολόγοι δεν αρκούνται να προτείνουν ορισμούς για το «έγκλημα» και να αναζητούν αίτια και τρόπους για την αντιμετώπισή του με όρους εξατομίκευσης

ση του νόμου και της τάξης έναντι της εγκληματικότητας αποτελούν τη Βίβλο του «μεσαίου χώρου», είτε στρέφεται προς τα αριστερά είτε βλέπει προς τα δεξιά. Είναι εντυπωσιακό ότι η εγκληματικότητα χαρακτηρίζεται ως καλπάζουσα ακόμη και όταν τα στοιχεία δείχνουν ότι η πορεία της είναι φθίνουσα. Η πολιτική επένδυση στον φόβο αποδίδει κατά την μακρά περίοδο του πολέμου του παγκοσμιοποιημένου κεφαλαίου εναντίον των εργαζόμενων πληθυσμών των βιομηχανικών κρατών του Βορρά και των κρατών του Τρίτου Κόσμου. Η «ασφάλεια» καθίσταται κεντρική έννοια του νεοφιλελευθερισμού μετά την παρακμή του κράτους πρόνοιας και ο «φόβος» γίνεται το μέσο για την πειθάρχηση των επικίνδυνων τάξεων καθώς και των αποκλεισμένων και περιθωριοποιημένων πληθυσμών του «Τέταρτου Κόσμου»,³ οι οποίοι «το μόνο που ζητούσαν ήταν τα πάντα» αλλά «το μόνο που πήραν ήταν ψύχος».⁴

Οι εγκληματολόγοι δεν αρκούνται να προτείνουν ορισμούς για το «έγκλημα» και να αναζητούν αίτια και τρόπους για την αντιμετώπισή του με όρους εξατομίκευσης. Παρεμβαίνουν σε ό,τι είναι γνωστό ως έλεγχος του εγκλήματος και διαχείριση του φόβου με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών για την πρόληψη του εγκλήματος και την ασφάλεια της κοινότητας, που δεν στοχεύουν πλέον μόνο να περιορίσουν άμεσα τις αξιόποινες πράξεις, αλλά και να επηρεάσουν θέματα, τα οποία σχετίζονται με την ποιότητα ζωής και μπορούν να επιδράσουν ευθέως στην εγκληματικότητα. Η αντιμετώπιση του εγκλήματος δεν είναι αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους, αλλά και μια σημαντική απασχόληση για τις τοπικές κοινωνίες, κάτι που προϋποθέτει την εταιρική σύμπραξη μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, εθελοντικών οργανισμών και ιδιωτών. Το ίδιο το περιεχόμενο της έννοιας «πρόληψη του εγκλήματος» αλλάζει ουσιαστικά. Εκτός από την εξιχνίαση των εγκλημάτων και τη μεταχείριση των εγκληματιών με τρόπο που αποτρέπει τους άλλους κοινωνούς από την τέλεση αξιόποινων πράξεων και τροποποιεί τη συμπεριφορά των δραστών, ώστε να αποφεύγεται η διάπραξη εγκλημάτων στο μέλλον, πρόληψη του εγκλήματος στην εποχή μας σημαίνει ποικίλες στρατηγικές παρέμβασης προσανατολισμένες στη μείωση των αιτίων που υπάρχουν και των ευκαιριών που δίδονται για την τέλεση εγκληματικών πράξεων πριν αυτές συμβούν.

Η «προορατική» (proactive) πρόληψη προστίθεται στην «αντιδραστική» ομολογή της. Αυτή η διεύρυνση της πρόληψης και η σύνδεσή της με την ανασφάλεια και το φόβο του εγκλήματος είναι τα αντικείμενα του προγράμματος «PREVENT ACTION», που διεξήχθη από το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου (Κ.Ε.Σ.Δ.) σε συνεργασία με την οργάνωση Associazione Antigone (Ιταλία) και τον οργανισμό Research and Development Center - Intercollege (Κύπρος), με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Γενική Διεύθυνση, Δικαιοσύνη, Ελευθερία και Ασφάλεια (AGIS PROGRAMME 2006). Η συνοπτική παρουσίαση που επιχειρείται εδώ βασίζεται στην τελική έκθεση που υποβλήθηκε από τον φορέα υλοποίησης στον φορέα χρηματοδότησης.⁵ Το κείμενο που ακολουθεί δεν περιλαμβάνει τις (υπο)σημειώσεις και τις βιβλιογραφικές αναφορές της έκθεσης, η οποία έχει προβλεφθεί ότι θα αποτελέσει αυτοτελή έκδοση.⁶ Η τεκμηρίωση είναι ενδεικτική και αρκείται σε εγχώριες πηγές.

A. ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Όσον αφορά το πρώτο μέρος του ερευνητικού προγράμματος, την πρόληψη του εγκλήματος, αυτή εμφανίζεται με τρεις βασικές μορφές: την πρωτογενή, τη δευτερογενή και την τριτογενή.⁷ Η πρωτογενής πρόληψη του εγκλήματος αναφέρεται σε πρωτοβουλίες, οι οποίες απευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού. Η δευτερογενής πρόληψη αφορά πολιτικές προσανατολισμένες σε μεμονωμένα άτομα ή ομάδες-στόχους που θεωρείται ότι βρίσκονται σε κίνδυνο να γίνουν δράστες αξιόποινων πράξεων. Η τριτογενής πρόληψη έχει στόχο να αποτρέψει τα πρόσωπα τα οποία έχουν ήδη καταδικαστεί από την επανάληψη της εγκληματικής συμπεριφοράς είτε με την επιβολή ποινικών κυρώσεων είτε με προσφυγή σε μέτρα παράκαμψης της τυπικής ποινικής διαδικασίας και σχήματα διαμεσολάβησης μεταξύ δραστών και θυμάτων. Στο συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην πρωτογενή και τη δευτερογενή πρόληψη. Ένα πρόσθετο στοιχείο της πρόληψης του εγκλήματος, όπως έχει διαμορφωθεί κατά τη «νέα εποχή», είναι η μείωση του φόβου του εγκλήματος και της ανασφάλειας

Από τα τέλη της
δεκαετίας του
1960 και μετά,
το έγκλημα και
η ανασφάλεια
έγιναν σταδιακά
θέματα τεράστιας
σημασίας για τις
αρχές ως φαινόμε-
να παθολογίας του
περιβάλλοντος
των πόλεων

του πληθυσμού, με έμφαση στη συμμετοχική φύση της κοινωνίας των πολιτών.

Αρχής γενομένης από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και προχωρώντας προς τις δεκαετίες που ακολουθούν, το έγκλημα και η ανασφάλεια έγιναν σταδιακά θέματα τεράστιας σημασίας για τις αρχές ως φαινόμενα παθολογίας του περιβάλλοντος των πόλεων. Μία απαίτηση για ασφάλεια διατυπώνεται κατ' επανάληψη, που προβάλλεται από τις τοπικές αρχές και από τους πολίτες, πολλές φορές με την υποκίνηση και παρότρυνση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η ανάγκη να ενισχυθεί η ασφάλεια δημιούργησε πολιτικές πρόληψης, οι οποίες σκοπεύουν να επηρεάσουν τους κινδύνους και τις αιτίες ορισμένων μορφών εγκλήματος (εγκληματικότητα μικρής και μεσαίας κλίμακας) και να αναβαθμίσουν τη συμμετοχή των πολιτών και την κοινή ευθύνη για τα τοπικά προβλήματα. Η επιλογή αυτή προϋποθέτει και συνεπάγεται την ενδυνάμωση της κοινότητας, με την ανάπτυξη των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων των πολιτών. Συγκεκριμένες πρακτικές πρόληψης άρχισαν να εφαρμόζονται σε εθνικά, περιφερειακά και τοπικά επίπεδα. Σε αυτό το σκηνικό, οι επίσημοι μηχανισμοί της ποινικής δικαιοσύνης αναλαμβάνουν να διαδραματίσουν έναν σχετικά περιορισμένο ρόλο σε σύγκριση με τον ρόλο που ανατίθεται στην τοπική κοινότητα (σχολεία, γειτονιές, ενώσεις, συλλόγους) και στην αστυνομία (η οποία δεν θεωρείται μόνο ως υπηρεσία αρμόδια για την επιβολή του νόμου αλλά ως φορέας εκπαίδευσης και συντονισμού του κοινωνικού σώματος). Όλα αυτά, όμως, προϋποθέτουν ένα συναινετικό πρότυπο κοινωνιακής οργάνωσης βασισμένο στην ιδέα του «κοινωνικού συμβολαίου», με συνοχή και αλληλεγγύη, χαρακτηριστικά τα οποία συνήθως αποτελούν ζητούμενα παρά δεδομένα στις περιοχές όπου εφαρμόζονται τα προγράμματα πρόληψης.

Σε αυτό το πλαίσιο, το θέμα της ασφάλειας σχετίζεται με τη «μείωση της αξίας» των πολιτικών κρατικού ελέγχου του εγκλήματος στον δυτικό κόσμο. Ένα ευρέως διαδεδομένο αίσθημα ανασφάλειας είτε αποδίδεται εν μέρει σ' ένα εξίσου ευρέως διαδεδομένο αίσθημα φόβου του εγκλήματος ή εκλαμβάνεται ως μια διαδικασία προσέγγισης του πραγματικού κόσμου. Ανάλογα με τις δύο αυτές οπτικές, οι αντίστοιχες πολιτικές πρόληψης είτε επικεντρώνονται μόνο στο έγκλημα είτε εμφανίζονται ως πολιτικές ευημε-

ρίας που επιδιώκουν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών. Έτσι, η μείωση αμφοτέρων, δηλαδή της εκδήλωσης εγκληματικών πράξεων και των αντιλήψεων ανασφάλειας, εγγράφεται με κεφαλαία γράμματα στην ημερήσια διάταξη της πρόληψης του εγκλήματος:

α) Τα ποσοστά της εγκληματικότητας μπορούν να μειωθούν με παρεμβάσεις είτε στα ατομικά κίνητρα είτε στην κοινωνική δομή ή στις περιστάσεις, που επηρεάζουν την εγκληματική συμπεριφορά.

β) Οι υποκειμενικές αντιλήψεις περί ανασφάλειας, εμπειρικές ή διαισθητικές, μπορούν να αναπροσανατολιστούν και να καθοδηγηθούν σε επιθυμητές κατευθύνσεις με την προαγωγή της κοινωνικής ενσωμάτωσης (κοινωνική πρόληψη) και με παρεμβάσεις στο φυσικό και περιβαλλοντικό πλαίσιο των πόλεων (περιβαλλοντική πρόληψη).

Εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι αυτές οι παρεμβάσεις εξυπηρετούν το συμφέρον του κοινού. Αυτό είναι προβληματικό, όταν κάποιο συμφέρον συμπίπτει με τις επιθυμίες των «πλειοψηφιών» και των «ισχυρών» και ικανοποιεί τις ανάγκες τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι μειονότητες και οι αδύναμοι αποκλείονται από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που άλλοι απολαμβάνουν.

Η πολιτική πρόληψης του εγκλήματος στις πόλεις αντικατοπτρίζει κατά κάποιο τρόπο τις ελλείψεις της κοινωνικής και οικονομικής υποδομής. Το κράτος, ο αρμόδιος πα-

Η δημόσια ασφάλεια και η κοινωνική ελευθερία γίνονται ανταγωνιστικά αντί αλληλοσυμπληρούμενα πεδία στις σύγχρονες κοινωνίες κινδύνου, όπου η τύχη και η ρευστότητα αντικαθιστούν τον ορθολογισμό και την ισορροπία

ροχέας ασφάλειας στη σύγχρονη εποχή, ανίκανο ή απρόθυμο να απορροφήσει τις κοινωνικές εντάσεις και να αμβλύνει τις ανισότητες, επιζητεί τη χαμένη ισορροπία με την εντατικοποίηση των πολιτικών για τον έλεγχο του εγκλήματος και την επιβολή του νόμου και της τάξης. Η δημόσια ασφάλεια και η κοινωνική ελευθερία γίνονται ανταγωνιστικά αντί αλληλοσυμπληρούμενα πεδία στις σύγχρονες κοινωνίες κινδύνου, όπου η τύχη και η ρευστότητα αντικαθιστούν τον ορθολογισμό και την ισορροπία. Το δικαίωμα στην ασφάλεια (αυτών που έχουν και κατέχουν) θέτει υπό αμφισβήτηση, αν δεν απειλεί σοβαρά, την ασφάλεια των δικαιωμάτων (αυτών που δεν έχουν και δεν κατέχουν).⁸

Η κοινοτική αστυνόμευση, η φιλελεύθερη εκδοχή των πολιτικών πρόληψης του εγκλήματος, βασίζεται στις θεωρίες του υπερασπισμού χώρου και της εδαφικότητας και συμπεριλαμβάνει στενές επαφές της αστυνομίας και του κοινού στις γειτονίες, επαφές που θεωρούνται θετικές και για τις δύο πλευρές. Η δέσμευση της κοινότητας, η εταιρικότητα και οι προορατικές προσεγγίσεις για την επίλυση προβλημάτων αποτελούν στοιχεία τέτοιων πολιτικών, ενώ η περιστασιακή αστυνόμευση επιτρέπει σε γειτονίες με διαφορετικά χαρακτηριστικά (ισχυρές, ευάλωτες, ανομικές ή ανταποκρινόμενες στις ανάγκες) να προσαρμόζονται στους εκάστοτε προτιμώμενους τρόπους αστυνομικής παρέμβασης, που βασίζονται στη συμμετοχή και την εγγύτητα. Ο ρόλος της αστυνομίας μετασχηματίζεται, οι πολιτικές ασφάλειας αφομοιώνουν τις τοπικές πολιτικές πρόληψης του εγκλήματος και η δημόσια ασφάλεια ως αγαθό κοινοτικοποιείται βάσει σχεδίων αποκεντρωμένης και ολοκληρωμένης δράσης, τα οποία αποτελούν το θέμα συγκεκριμένων συμβατικών υποχρεώσεων μεταξύ του κράτους και των τοπικών αρχών. Τα τοπικά συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας και τα συμβόλαια ασφάλειας αποτελούν δύο μεθόδους που δοκιμάζονται με στόχο την προώθηση ολοκληρωμένων πολιτικών δημόσιας ασφάλειας σε τοπικό επίπεδο.

Η εκδοχή, η οποία αναγνωρίζεται ως αντίποδας της κοινοτικής αστυνόμευσης είναι η αυταρχική, αμερικανικής προέλευσης, αστυνόμευση της μηδενικής ανοχής, δηλαδή η άτεγκτη και επιθετική αστυνομική υπεραντίδραση ακόμη και σε ασήμαντες εκδηλώσεις αταξίας. Σύμφωνα με αυτό το πρότυπο, η ανομική συμπεριφορά και η κοινωνική αταξία

είναι απαράδεκτες και πρέπει να αντιμετωπιστούν ευθύς εξ αρχής και ριζικά, για να αποφευχθεί η περαιτέρω ανάπτυξη τους. Η σχετικά ήπια ευρωπαϊκή παραλλαγή της «μηδενικής ανοχής» έχει επηρεαστεί από την ρητορική των πολιτικών ελευθεριών, αλλά διατηρεί ισχυρά πατερναλιστικά και απαγορευτικά συστατικά.

Η (παραδοσιακή) αστυνόμευση της επιβολής του νόμου, η αστυνόμευση της κοινοτικής ανάπτυξης, η προσανατολισμένη στα προβλήματα αστυνόμευση που επιδιώκει την τήρηση του νόμου και της τάξης και τη μείωση του φόβου του εγκλήματος και η αστυνόμευση της μηδενικής ανοχής διαφέρουν σε πολλά σημεία όσον αφορά τον ρόλο και τη λειτουργία της αστυνομίας, την αλληλεπίδραση με την κοινωνία, την επίσημη και την κοινωνική οργάνωση και την παροχή υπηρεσιών. Φαίνεται, όμως, ότι δεν υπάρχει ένα αμιγές πρότυπο, καθώς η σύγχρονη αστυνόμευση συνδυάζει στοιχεία από όλες αυτές τις μορφές.

Η σημασία της πρόληψης του εγκλήματος σε τοπικό επίπεδο έχει αναδειχθεί από το 1987, όταν δημιουργήθηκε η μη κυβερνητική οργάνωση «Ευρωπαϊκό Βήμα για την Ασφάλεια στις Πόλεις» (European Forum for Urban Security) που έφερε σε επικοινωνία εκατοντάδες ευρωπαϊκές τοπικές αρχές. Όσον αφορά το θέμα της κοινής δράσης κατά του εγκλήματος στις πόλεις, η «Διακήρυξη για την Ασφάλεια και τη Δημοκρατία» (Security and Democracy Manifesto) αποτέλεσε μια πρωτοβουλία για την αναγνώριση του ρόλου αυτών των αρχών.

A.1 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΣΕ ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ

Εκτός από αυτές τις εξελίξεις, η κατάσταση διαφοροποιείται από τη μία χώρα στην άλλη, όπως και σε διαφορετικές περιοχές της ίδιας χώρας.⁹

Η Γαλλία ήταν μια από τις πρωτοπόρες ευρωπαϊκές χώρες στην υιοθέτηση και εφαρμογή κοινοτικών πολιτικών για την πρόληψη του εγκλήματος μετά από την Έκθεση Bonnemaïson του 1982 προς την κυβέρνηση. Το 1983 ιδρύθηκαν το Εθνικό Συμβούλιο για την Πρόληψη του Εγκλήματος, Περιφερειακά Συμβούλια και Τοπικά Συμβούλια για την Πρόληψη του Εγκλήματος. Τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων που ανέπτυξαν όλα αυτά τα σώματα, όμως,

Ο αντίποδας της κοινοτικής αστυνόμευσης είναι η αυταρχική, αμερικανικής προέλευσης αστυνόμευση της μηδενικής ανοχής, δηλαδή η άτεγκτη και επιθετική αστυνομική υπεραντίδραση ακόμη και σε ασήμαντες εκδηλώσεις αταξίας

Τα γαλλικά Το-
πικά Συμβόλαια
έφεραν στο προ-
σκήνιο τρία βασι-
κά πεδία δράσης:
α) την πρόληψη
του εγκλήματος,
β) την αστυνόμε-
ση της εγγύτητας
και γ) την προώ-
θηση της κοινωνι-
κής αλληλεγγύης

δεν υπήρξαν ποτέ αντάξια των υποσχέσεων και των προσδοκιών. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η επικράτηση της γραφειοκρατίας οδήγησε σε απώλεια της αξιοπιστίας και της αποτελεσματικότητας των οργανισμών αυτών. Το 1992 τα σχέδια για την ασφάλεια σε τοπικό επίπεδο σήμαναν την περιθωριοποίηση των συμβουλίων πρόληψης του εγκλήματος, οι δραστηριότητες των οποίων εντάχθηκαν σε στρατηγικές σχεδιασμένες από τοπικές δικαστικές και διοικητικές αρχές. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1995, οι προτεραιότητες για τη δημόσια ασφάλεια επανασχεδιάστηκαν με τη θεσμοθέτηση των Τοπικών Συμβολαίων για την Ασφάλεια και την αντικατάσταση της κοινοτικής πρόληψης με κατασταλτικά μέτρα για την πρόληψη των συνθηκών που προκαλούν το έγκλημα και τη θυματοποίηση. Τα γαλλικά Τοπικά Συμβόλαια για την Ασφάλεια αποτέλεσαν εφαρμογή μιας αποκεντρωμένης αντεγκληματικής πολιτικής, ικανής να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις για δημόσια ασφάλεια και ταυτόχρονα να ενισχύει την κοινωνική αλληλεγγύη. Τα συμβόλαια αυτά εισήχθησαν το 1997 και έφεραν στο προσκήνιο τρία βασικά πεδία δράσης: α) την πρόληψη του εγκλήματος, β) την αστυνόμευση της εγγύτητας και γ) την προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι δράσεις αυτές απαιτούν δραστηριοποίηση των δημοτικών αρχών, των κοινωνικών φορέων και των τοπικών συμβουλίων πρόληψης της εγκληματικότητας, τα οποία το 2002 μετονομάστηκαν σε Τοπικά Συμβούλια Ασφάλειας και Πρόληψης του Εγκλήματος (Local Security and Crime Prevention Boards) χωρίς πάντως να αποφύγουν μία σειρά επιχειρησιακών προβλημάτων (σύγχυση και ανταγωνισμό).

Στο Βέλγιο το Ανώτατο Συμβούλιο και τα Περιφερειακά Συμβούλια για την Πρόληψη του Εγκλήματος ιδρύθηκαν το 1985 σε μια προσπάθεια να αποκεντρωθούν οι πολιτικές πρόληψης του εγκλήματος. Το Υπουργείο Εσωτερικών εξέδωσε οδηγίες για τη συμμετοχή των πολιτών στις τοπικές πολιτικές για την πρόληψη του εγκλήματος το 1990. Τα συμβούλια για την πρόληψη του εγκλήματος ιδρύθηκαν προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990. Ακολούθησε μια μεταρρύθμιση για το Ανώτατο Συμβούλιο Πρόληψης του Εγκλήματος και στη συνέχεια ιδρύθηκαν τα Συμβούλια για την Κοινοτική Πρόληψη του Εγκλήματος ως τοπικά συμβουλευτικά όργανα. Η έλλειψη ευελιξίας και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων

των τοπικών υπηρεσιών και των σωμάτων πρόληψης αναφέρονται ως σημαντικά εμπόδια για την αποτελεσματική λειτουργία αυτών των σχημάτων. Από τότε που το πείραμα με τα τοπικά συμβούλια δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, η πολιτική πρόληψης του εγκλήματος στο Βέλγιο στράφηκε στην εφαρμογή ολοκληρωμέ-

νων πολιτικών ασφάλειας. Το 1992, το «Σχέδιο της Πεντηκοστής» (Plan de la Pentecôte) προώθησε ένα αμάλγαμα τεχνο-πρόληψης, με συνδυασμό προληπτικών και κατασταλτικών στοιχείων. Από το 1992, οι δραστηριότητες των κοινωνικών συμβουλίων του Βελγίου προβλέφθηκαν στα Συμβόλαια Ασφάλειας. Αυτά υιοθετήθηκαν για να εκσυγχρονίσουν της υπηρεσίες της αστυνομίας και για να βελτιώσουν την κατανομή τους, αλλά και για να αναπτύ-

ξουν προληπτικές δράσεις αστυνόμευσης με τη συμμετοχή τοπικών σωμάτων και του κοινού. Ο σκοπός ήταν να αυξηθεί η ασφάλεια περιοχών και ανθρώπων με τη συνεχή παρουσία της αστυνομίας και την άμεση αντίδραση των αστυνομικών δυνάμεων καθώς και με νέες υπηρεσίες πρόληψης. Αν και τα συμβόλαια ασφάλειας εμπλουτίστηκαν με προγράμματα κοινωνικής πολιτικής, δεν μπόρεσαν να προσφέρουν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση καθώς διατήρησαν τον κυρίαρχο ρόλο που προβλέπει για την αστυνομία το πρότυπο της κοινοτικής αστυνόμευσης. Στη συνέχεια, βρέθηκε μια άλλη απάντηση στα Συμβόλαια Ασφάλειας και Κοινότητας, με τα οποία προωθήθηκε η περαιτέρω αποκέντρωση της αστυνομίας και η ενσωμάτωση των δραστηριοτήτων της στο πλαίσιο των τοπικών κοινωνιών, λαμβάνοντας υπ' όψη τις ανάγκες της γειτονιάς και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Όλα αυτά αποτέλεσαν ένα καταστατικό χάρτη ασφάλειας, ο οποίος υπέκειτο σε αναθεώρηση ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Όμως ούτε αυτά τα συμβόλαια ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες. Απλώς χρησίμευσαν ως εργαλεία για τη λήψη μέτρων που μπορούν να μειώ-

Φωτ.: Γ. Νέσσης

σουν το αίσθημα ανασφάλειας μεταξύ των πολιτών. Στο τέλος του 2000, η βελγική κυβέρνηση ετοίμασε ένα νέο ομοσπονδιακό σχέδιο, το οποίο εισήγαγε το πρότυπο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και ενίσχυσε τον ρόλο της αστυνομίας στη λεγόμενη «αλυσίδα ασφάλειας»: πρόληψη, καταστολή, επιτήρηση και σύνδεση της εφαρμογής κάθε πολιτικής για την πρόληψη του εγκλήματος με την αποτελεσματική διαχείριση των προβλημάτων ασφάλειας. Έτσι τα Συμβόλαια Ασφάλειας και Κοινότητας μετατράπηκαν σε Συμβόλαια Ασφάλειας και Πρόληψης.

Στην Ιταλία οι δράσεις πρόληψης που αναπτύχθηκαν σε θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ονομάστηκαν Πολιτικές Ασφάλειας των Πόλεων. Αυτές εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο των δημόσιων πολιτικών, ένα πεδίο που παραδοσιακά εφαρμόζεται σε τοπικό επίπεδο, αλλά στην πραγματικότητα χρησιμοποιείται με ένα νέο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται ότι η δράση για την πρόληψη δίνει απαντήσεις στο έγκλημα και την ανασφάλεια. Οι τοπικές κυβερνήσεις και οι δυνάμεις της αστυνομίας μοιράζονται αυτή την ευθύνη σε συνεργασία με μία ομάδα διαφορετικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων (τοπικές κοινωνικές υπηρεσίες, εταιρείες και ιδιωτικές επιχειρήσεις μιας περιοχής, πολίτες). Νέες ολοκληρωμένες πολιτικές σε επίπεδο πόλης απαιτούν την εφαρμογή συντονισμένων συστημάτων πληροφοριών, υποδομών και παιδαγωγικών προγραμμάτων. Μερικά από τα συστατικά στοιχεία των πολιτικών αυτών είναι: η κοινοτική αστυνομία με την αστυνόμευση της εγγύτητας, οι εκπαιδευτικοί φορείς και οι φορείς κοινωνικής πρόνοιας που αναλαμβάνουν δράση για την πρόληψη του εγκλήματος και της ανασφάλειας, ο σχεδιασμός και η εκτέλεση προγραμμάτων με περιόδους προκαταρκτικής κοινωνικής έρευνας για τη μελέτη φαινομένων εγκληματικότητας και αποκλίνουσας συμπεριφοράς σε επιλεγμένες περιοχές και για συγκεκριμένες περιόδους, ώστε να προσφέρονται για αξιολόγηση, η συμμετοχή αναπτυσσόμενων ιδιωτικών επιχειρήσεων ασφάλειας, ειδικά για υποστήριξη των λειτουργιών επιτήρησης, οι ενώσεις εθελοντών και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, που εκπληρώνουν βοηθητικές λειτουργίες ασφάλειας και μεριμνούν για τα θύματα, επιτροπές πολιτών που επιτηρούν τις γειτονίες και περιπολούν σε δημόσιους χώρους. Ο συντονισμός των δραστηριοτήτων σε

εθνικό και τοπικό επίπεδο εξασφαλίζεται με συμφωνίες συνεργασίας. Τα Συμβόλαια Ασφάλειας, εμπνευσμένα από τη γαλλική εμπειρία, χρησιμοποιούνται ως εργαλεία σχεδιασμού των πολιτικών πρόληψης. Οι βέλτιστες πρακτικές για τη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας των πολιτών διακρίνονται σε πρακτικές κοινωνικής πρόληψης που σκοπεύουν να παρέμβουν στα κοινωνικά αίτια της ανασφάλειας και σε πρακτικές περιβαλλοντικής πρόληψης που σκοπεύουν να παρέμβουν σε καταστάσεις, οι οποίες ενισχύουν την ανασφάλεια. Μπορεί να αναγνωριστεί ένα ακόμη είδος πρακτικών, δηλαδή αυτές που σχετίζονται με τις λεγόμενες «πολιτικές μείωσης της βλάβης» και στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση των ζημιών, οι οποίες προκαλούνται από ανεπιθύμητα φαινόμενα με τα οποία αναγκάζονται να ζουν οι κάτοικοι ορισμένων περιοχών (π.χ. ναρκωτικά, πορνεία). Όλες αυτές οι πρακτικές καλύπτουν ανάγκες τόσο για την πρόληψη του εγκλήματος και της αποκλίνουσας συμπεριφοράς όσο και για τη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας των πολιτών.

Η περίπτωση της Ελλάδας αναφορικά με τα συμβούλια πρόληψης του εγκλήματος προσφέρει ένα παράδειγμα προς αποφυγή. Η ανάπτυξη των συμβουλίων αυτών μετά από το 1999 ήταν σχετικά αργή και η ίδρυσή τους δεν ακολουθήθηκε από ουσιαστική λειτουργία, παρά τις γεμάτες ενθουσιασμό δηλώσεις της πολιτικής ηγεσίας του (τότε) Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, τη θετική στάση της ελληνικής αστυνομίας και κάποιες πρωτοβουλίες για τη στήριξη του θεσμού με οργάνωση και παροχή οδηγιών λειτουργίας και καταστατικών πλαισίων. Η έλλειψη δομών, οι οικονομικές αδυναμίες και οι ελλείψεις προσωπικού καθώς και η νοοτροπία ότι η διαχείριση του εγκλήματος και της ανασφάλειας είναι αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους, εμποδίζουν τις προσπάθειες για ανάπτυξη πολιτικών αποκεντρωμένης και συμμετοχικής πρόληψης και ασφάλειας. Η αλλαγή του ονόματος των τοπικών συμβουλίων, ενώ διατηρούνται η ίδια φιλοσοφία, οργανωτική προσέγγιση και αποστολή, δεν μπορεί να λύσει το πρόβλημα. Η ίδρυση του Κεντρικού Συμβουλίου Πρόληψης της (αρχικά Εγκληματικότητας και στη συνέχεια) Παραβατικότητας, το οποίο είναι μια ομάδα διοίκησης έργου με νέο τίτλο, αλλά χωρίς νέες αρμοδιότητες και αντικείμενο εργασίας και χωρίς καμία αλλαγή στο πλαίσιο λειτουργίας των τοπικών συμβουλίων, δεν μπορεί

Στην Ελλάδα η έλλειψη δομών, οι οικονομικές αδυναμίες και οι ελλείψεις προσωπικού καθώς και η νοοτροπία ότι η διαχείριση του εγκλήματος και της ανασφάλειας είναι αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους, εμποδίζουν τις προσπάθειες για ανάπτυξη πολιτικών αποκεντρωμένης και συμμετοχικής πρόληψης και ασφάλειας

να δώσει την απαιτούμενη ώθηση για να ξεπεραστούν τα εμπόδια που προκαλεί η αδράνεια. Εκτός από την κατάσταση αυτή, μια πρωτοβουλία που αξίζει να αναφερθεί είναι το πιλοτικό εθνικό σχέδιο αστυνόμευσης «Ασφαλείς πόλεις», το οποίο άρχισε να εφαρμόζεται από το 1999. Οι πεζές περιπολίες, η φύλαξη σχολικών μονάδων, ο αστυνομικός της γειτονιάς, το επιχειρησιακό πρόγραμμα κατά των ναρκωτικών του 2001-2006, το εντατικό πρόγραμμα «Πόλις» βασισμένο στη θεατότητα της αστυνομίας και σε μαζικούς ελέγχους, αναφέρονται ως στοιχεία μίας προσπάθειας που καταβάλλεται ώστε η αστυνομία να βρεθεί κοντά στην καθημερινότητα των πολιτών και να ανταποκριθεί στην ανάγκη τους να αισθάνονται ασφαλείς.

Αποκεντρωμένες, μεγάλης κλίμακας πολιτικές ασφάλειας έχουν εφαρμοστεί στη Μ. Βρετανία κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, με επίκεντρο την ανάπτυξη της εταιρικότητας και της πρόληψης του εγκλήματος σε τοπικό επίπεδο. Η «Πρωτοβουλία των πέντε πόλεων» (Five Towns Initiative) και το «Σχέδιο για Ασφαλές Πόλεις» (Safer Cities Scheme) συνέβαλαν στη δημιουργία μίας ιδιαίτερα παραγωγικής συνεργασίας στις περιοχές τριάντα μεγάλων πόλεων, στην εφαρμογή 4.400 σχεδίων πρόληψης και ασφάλειας σε όλη τη χώρα και στη γενικότερη κινητοποίηση των πολιτών μέσω δικτύων παρακολούθησης στις γειτονιές. Η βρετανική κυβέρνηση επιδίωξε να προσδώσει ένα οργανικό και συστηματικό χαρακτήρα στην αποκέντρωση των πολιτικών ασφάλειας, να εισαγάγει νέες μεθόδους διαχείρισης και διοίκησης γι' αυτές τις πολιτικές και να διατηρήσει την καθολική εποπτεία της εφαρμογής των δράσεων. Τα Συμβόλαια για την Τοπική Ασφάλεια και την Πρόληψη στη Μεγάλη Βρετανία αναπτύχθηκαν με διαφορετική δομή και οργανωτική προσέγγιση από αυτές που δοκιμάστηκαν στην ηπειρωτική Ευρώπη όσον αφορά τις θεσμικές απαιτήσεις για τον έλεγχο της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο και τη μέθοδο για τη διαχείριση των σχετικών τοπικών πολιτικών. Το βρετανικό παράδειγμα αποτελεί ένα αμάλγαμα της διαχείρισης των πολιτικών ασφάλειας που βασίζεται σε θεωρήσεις και κριτήρια της ιδιωτικής οικονομίας, στη διευρυμένη δημόσια συμμετοχή υπό τον έλεγχο της

Φωτ.: Π. Παρίσης

α σ τ υ -

νομίας και των τοπικών αρχών και σε μέτρα πρόληψης με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, τα οποία σε μερικές περιπτώσεις παραπέμπουν σε αντιλήψεις μη-δενικής ανοχής. Αυτό αντικατοπτρίζει τη νεοφιλελεύθερη τάση στην ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, σύμφωνα με την οποία οι πολίτες θεωρούνται καταναλωτές υπηρεσιών ασφάλειας. Οι «Κοινότητες με αυτοπεποίθηση σε μια ασφαλή Βρετανία» αποτελούν το ισχύον στρατηγικό σχέδιο στο Ηνωμένο Βασίλειο για τη μείωση της εγκληματικότητας, όπου επιδιώκεται μια καινούργια προσέγγιση σε επίπεδο γειτονιάς με ομάδες αστυνόμευσης στις οποίες περιλαμβάνονται υπάλληλοι υποστήριξης της κοινότητας. Μια πληθώρα προγραμμάτων, που οργανώνονται σύμφωνα με μια πολυπαραγοντική προσέγγιση, προσφέρονται από διάφορες αστυνομικές αρχές και τοπικούς οργανισμούς και περιλαμβάνουν οργανωμένες δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, ιδίως αθλητικές, ανάπτυξη δεξιοτήτων, συμβουλευτική και προώθηση ενδιαφερόντων υψηλής ποιότητας, ιδίως καλλιτεχνικών, προσκαλούν, δε, τους κατοίκους να συζητήσουν με την αστυνομία για τις σοβαρότερες ανησυχίες τους, βρίσκοντας τους κατάλληλους ανθρώπους, στον κατάλληλο αριθμό και στην κατάλληλη θέση.

Το Σουηδικό Εθνικό Πρόγραμμα Πρόληψης του Εγκλήματος από το 1996 τόνισε τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ παραγόντων της δικαιοσύνης και τοπικών παραγόντων όπως οι δημοτικές αρχές, ενώσεις προσώπων, η

επιχειρηματική κοινότητα, οι πρωτοβουλίες των πολιτών και η ευρεία δέσμευση του κοινού. Παράλληλα, ανατέθηκε στην Επιτροπή για την Εργασία Πρόληψης του Εγκλήματος και, από το 1999, στο Εθνικό Συμβούλιο για την Πρόληψη του Εγκλήματος να εμπνεύσουν, να υποστηρίξουν και να ελέγχουν το έργο που γίνεται για την πρόληψη του εγκλήματος, κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Στις αρχές του 2005, υπήρχαν τοπικά συμβούλια πρόληψης του εγκλήματος σε περισσότερους από το 80% των δήμων της χώρας με σημαντικές διαφορές ως προς την κατάσταση, τις μεθόδους, τις φιλοδοξίες, τα επίπεδα και τις κεντρικές στοχεύσεις των δραστηριοτήτων τους. Μερικά από τα συμβούλια είναι σε διαδικασία οργάνωσης, ενώ άλλα λειτουργούν εδώ και πολύ καιρό. Τα προγράμματα πρόληψης του εγκλήματος επικεντρώνονται στο πρόβλημα της κατάχρησης αλκοόλ από τους νέους, στην επιθετική συμπεριφορά, τη χρήση ναρκωτικών και την εγκληματικότητα των νέων, δημιουργώντας δραστηριότητες για τη συναναστροφή των νέων, προωθώντας δημιουργικές πρωτοβουλίες και κατασκευαστικά προγράμματα για τους νέους, βελτιώνοντας τις γειτονιές και οργανώνοντας την εμφανή παρουσία της αστυνομίας και τις συνεχείς περιπολίες.

Το Εθνικό Σχέδιο για την Πρόληψη του Εγκλήματος της Φινλανδίας «Εργαζόμενοι μαζί για μια ασφαλή κοινωνία» υιοθετήθηκε το 1999, με στόχο τη δημιουργία μιας κοινής πολιτικής δράσης σε σχέση με την πρόληψη του εγκλήματος και την προώθηση της ασφάλειας. Δόθηκε προτεραιότητα στη συνεργασία του κράτους με τους δήμους, την επιχειρηματική κοινότητα, την εκκλησία, τις οργανώσεις πολιτών και τους ιδιώτες. Το πρόγραμμα προάγει τη συμμετοχική πρόληψη του εγκλήματος σε τοπικό επίπεδο και περιλαμβάνει κυρίως μέτρα σχεδιασμένα για τη μείωση των κατ'άλληλων ευκαιριών για τη διάπραξη εγκλημάτων. Μερικά από αυτά τα μέτρα που εφαρμόζονται είναι ελκυστικές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου για νέους σε κίνδυνο, η αλλαγή των σχέσεών τους με τα σχολεία, τις οικογένειες και άλλους σημαντικούς τομείς στη ζωή τους, τα πολυλειτουργικά κέντρα δραστηριοτήτων στις πόλεις που επιδιώκεται να θεωρούνται ασφαλή μέρη, σχολικά περιβάλλοντα ασφαλή για τους μαθητές με παρεμβάσεις κατά του εκφοβισμού μεταξύ τους, η αντιμετώπιση των διαρρήξεων σε κατοικίες

και άλλα προβλήματα ευταξίας με σχήματα επιτήρησης στις γειτονιές.

Στην Ιρλανδία, η «Κοινότητα σε Επαγρύπνηση» αποτελεί το εθνικό πρόγραμμα για τις αγροτικές περιοχές που ξεκίνησε το 1985, οργανώθηκε τοπικά για να αυξήσει το επίπεδο επίγνωσης σε άτομα που είχαν ανάγκη για περισσότερη κοινωνική ενσωμάτωση και φροντίδα, συμπεριλαμβάνοντας μέτρα για την πρόληψη του εγκλήματος και δίνοντας έμφαση στην ανθρώπινη επαφή. Το πρόγραμμα ανέπτυξε τις δραστηριότητές του σε ζητήματα κοινωνικής ένταξης, φροντίδας, κοινοτικής ασφάλειας και συμβουλευτικής. Περαιτέρω, το Πρόγραμμα Αστυνόμευσης του 2003 υπογράμμισε τη δέσμευση σε πρωτοβουλίες για την πρόληψη του εγκλήματος συνδεδεμένες με την κοινότητα. Η επιτήρηση στις γειτονιές και τα προγράμματα επαγρύπνησης της κοινότητας φαίνεται ότι επηρεάζουν κυρίως τα αισθήματα και τις στάσεις των ανθρώπων. «Η στρατηγική πρόληψης του εγκλήματος για την Ιρλανδία: Αντιμετωπίζοντας τις ανησυχίες των τοπικών κοινωνιών», κείμενο που δημοσιεύθηκε το 2003, συνδυάζει μια προσέγγιση εταιρικότητας και ένα στρατηγικό, στοχευμένο σχεδιασμό. Τέλος, τα Ειδικά Προγράμματα της Garda αποτελούν τοπικά προγράμματα για την πρόληψη του εγκλήματος που απευθύνονται στους νέους και τα διαχειρίζονται είτε οργανώσεις υπηρεσιών για νέους ή μία ειδική ανεξάρτητη επιτροπή.

Στη Γερμανία οι πολίτες έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν στην αντεγκληματική πολιτική σε τοπικό επίπεδο. Σχεδόν 2000 συμβούλια και σύλλογοι με διάφορους τίτλους και με διαφορετικές οργανωτικές δομές έχουν ιδρυθεί σε όλη τη χώρα και ασχολούνται με την πρόληψη του εγκλήματος σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Η δομή της πρόληψης του εγκλήματος στη Γερμανία λειτουργεί σε όλα τα επίπεδα: εθνικό, περιφερειακό και τοπικό. Όλες οι υπηρεσίες που συνεισφέρουν συγκεντρώνονται σε ένα ετήσιο Γερμανικό Συνέδριο για την Πρόληψη του Εγκλήματος. Ωστόσο, οι ευθύνες για την πρόληψη του εγκλήματος ανήκουν κυρίως σε κάθε κρατίδιο της ομοσπονδίας (Länder) και αυτό εμποδίζει την επίτευξη μίας ενιαίας προσέγγισης για την πρόληψη. Έχει συναχθεί το συμπέρασμα ότι τα συναισθήματα (αν)ασφάλειας υπάρχουν και ποικίλουν ανεξάρτητα από τις αντικειμενικές τάσεις της εγκληματικότητας. Επί-

**Σε περιπτώσεις
που τα αισθήματα
ασφάλειας
δημιουργούνται,
οταν η κοινωνική
αλληλεπίδραση
συμβάλλει στην
καθιέρωση
διαπροσωπικών
σχέσεων και
δεσμεύσεων,
η απάντηση
στον φόβο του
εγκλήματος
αναμένεται να
βρεθεί στην
ανάπτυξη
συνεκτικών
κοινοτήτων**

σης, η εμπλοκή των τοπικών κοινοτικών αρχών και η αναζωογόνηση του παλαιού πνεύματος της γειτονιάς είναι κρίσιμα για την επιτυχία των προσπαθειών πρόληψης. Οι πολίτες ζητούν όλο και περισσότερο την αστυνόμευση της εγγύτητας και την εντατική παρουσία της αστυνομίας, ενώ η παραδοσιακή αστυνόμευση θεωρείται δευτερεύουσα σε σύγκριση με την πολυπαραγοντική προσέγγιση.

Η κοινοτική αστυνόμευση και οι πολιτικές πρόληψης δεν είναι αναπτυγμένες στην Αυστρία. Δεν υπάρχουν ούτε συντονισμένες δράσεις για κοινοτική αστυνόμευση ούτε πολυπαραγοντικές δραστηριότητες προωθούμενες από την κεντρική διοίκηση. Η αποδοχή μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για την πρόληψη στον πληθυσμό είναι χαμηλή, η αρμοδιότητα της αστυνομίας για την αντιμετώπιση του εγκλήματος είναι αδιαμφισβήτητη και η εμπιστοσύνη του πληθυσμού στην αστυνομία είναι μεγάλη. Οι συμπράξεις του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα δεν είναι δημοφιλείς. Ορισμένα προγράμματα πρόληψης αποδείχτηκαν επιτυχή με κριτήριο τις αντιλήψεις για την ασφάλεια. Επίσης, φαίνεται ότι οι πολιτισμικές αντιλήψεις απορρίπτουν την ιδέα της συμπαραγωγής της δημόσιας ασφάλειας και προτιμούν ξεκάθαρους ρόλους μεταξύ της αστυνομίας, που παράγει την ασφάλεια και του κοινού που την καταναλώνει. Για την πρόληψη του εγκλήματος, ως αποστολή των αστυνομικών αρχών, προβλέπει ο Νόμος του 1993 για την Αστυνομία Ασφάλειας. Η ενημέρωση του κοινού είναι αποστολή της Υπηρεσίας Πληροφοριών της Αστυνομίας για την Εγκληματικότητα (KBD). Έχουν σχηματιστεί ειδικές αστυνομικές μονάδες για την περιστασιακή / τεχνική πρόληψη. Από τον Φεβρουάριο του 2000, ιδρύθηκε ένας κεντρικός αστυνομικός σταθμός για τους νέους, με ειδικό παιδαγωγικό προσανατολισμό που απευθύνεται σ' αυτούς, ασκώντας έμμεσα προληπτική επιρροή. Οι «αστυνομικοί επαφής» και οι «αστυνομικοί επαφής για τους νέους», σώματα που ανήκουν στην παραδοσιακή Αστυνομία Ασφάλειας της Βιέννης, εργάζονται στην κατεύθυνση της βελτίωσης της αλληλεγγύης και της ανοχής στην κοινωνία μέσω επαφών και συζητήσεων περί εγκληματικότητας με τους πολίτες. Το κοινό προτιμά αστυνομικά τμήματα ευέλικτα και συνδεδεμένα με τις τοπικές κοινωνίες και όχι μεγαλύτερες αστυνομικές μονάδες. Τέλος, υπάρχει μία τάση να μεταφέρονται τα ζητήματα ασφά-

λειας όχι κατά κυριολεξία στις κοινότητες αλλά στον ιδιωτικό τομέα.

Οι πολιτικές για την Ασφάλεια των Πόλεων στην Ισπανία υπόκεινται σε μια σύνθετη κοινωνική και ιστορική διαδικασία, η οποία χωρίζεται σε τρεις περιόδους. Τα ορόσημα της διαδικασίας αυτής είναι η γέννηση ενός φιλελεύθερου δημοκρατικού κράτους (το 1975), η ένταξη της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (το 1986) και η μετατροπή της τελευταίας σε Ευρωπαϊκή Ένωση (αρχές της δεκαετίας του 1990). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 η αστυνομία αναδιοργανώθηκε τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Το Σχέδιο για την Ελευθερία και την Ασφάλεια των Πολιτών εισήγαγε την αστυνόμευση της εγγύτητας, επιτρέποντας στην αστυνομία να ανταποκριθεί στην απαίτηση για ασφάλεια σε γειτονίες και μικρές περιοχές. Επαγγελματίες και μη κυβερνητικές οργανώσεις εμφανίζονται ως παράγοντες της αγοράς ασφάλειας και κοινωνικών πολιτικών, αποκαλύπτοντας την υποχώρηση του κράτους από αυτούς τους τομείς. Το σχέδιο που προαναφέρθηκε προβλέπει νέες πολιτικές για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Το 1995 η κυβέρνηση δημιουργεί το Εθνικό Συμβούλιο για την Ασφάλεια των Πολιτών σε μία προσπάθεια να συσφίξει τις σχέσεις των αστυνομικών δυνάμεων με τους πολίτες. Παράλληλα, οι αυτόνομες περιοχές της Καταλονίας και της χώρας των Βάσκων, κατέστησαν τις τοπικές αστυνομικές υπηρεσίες σε αυτοτελείς αστυνομικές δυνάμεις, υποκαθιστώντας την Εθνική Αστυνομία. Οι εφαρμοζόμενες πολιτικές ασφάλειας για τις πόλεις στοχεύουν στη βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ της αστυνομίας και της τοπικής διοίκησης με επίκεντρο την αποτροπή, τη μείωση των κινδύνων, την κοινωνική πρόληψη για τις ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο και τη δημιουργία θετικού κλίματος για διάλογο, δημόσια συζήτηση και ανάδραση.

Οι πολιτικές της ασφάλειας των πόλεων που χρησιμοποιήθηκαν στην Πορτογαλία, όπως και στην Ισπανία, χωρίζονται σε τρεις περιόδους. Η πρώτη έχει σημείο εκκίνησης τη δημοκρατική επανάσταση του 1974 και φθάνει ως την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1986. Η δεύτερη αναπτύσσεται από το 1986 μέχρι το 1995, όταν οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις εφάρμοσαν μια τεχνοκρατική διαχείριση και διανομή των πόρων ασφαλεί-

ας, τονίζοντας τον στόχο της ενίσχυσης της ασφάλειας στο νεοσύστατο δημοκρατικό κράτος. Το επόμενο στάδιο που άρχισε το 1995 και συνεχίζεται, επικεντρώνεται στις απόπειρες της σοσιαλιστικής κυβέρνησης να εφαρμόσει ένα πρότυπο ασφάλειας των πόλεων που βασίζεται στον εκσυγχρονισμό της αστυνομίας και ειδικότερα στην κοινοτική αστυνόμευση. Η δημοτική αστυνομία, που ιδρύθηκε το 1997, συνεργάζεται με τις τοπικές κοινωνίες και με την εθνική αστυνομία, για να εγγυηθεί την ασφάλεια των τοπικών κοινοτήτων με δράσεις επιτήρησης και πρόληψης. Το 1998 ιδρύονται τα Δημοτικά Συμβούλια για την Ασφάλεια, για να ικανοποιήσουν τις αυξημένες απαιτήσεις ασφάλειας στις τοπικές κοινωνίες. Τα συμβούλια αυτά έχουν συμβουλευτικές, επικοινωνιακές και ενημερωτικές αρμοδιότητες. Το 1996 εισάγονται στην Πορτογαλία τα Συμβόλαια Ασφάλειας. Η νέα εποχή για τις πολιτικές ασφάλειας παρουσιάζει καινοτομίες στον βαθμό που νέοι παράγοντες, όπως η ακαδημαϊκή κοινότητα, αναλαμβάνουν ρόλο τόσο για την παρακολούθηση όσο και για την εφαρμογή των πολιτικών ασφάλειας. Σταδιακά η Πορτογαλία ακολουθεί την πολυπαραγοντική προσέγγιση που έχει αναπτυχθεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το 2005 η κυβέρνηση ενέκρινε το σχέδιο «Ασφάλεια σε Μητροπολιτικές Περιοχές», το οποίο αφορούσε την ασφάλεια στις ευρύτερες περιοχές τριών μεγάλων πόλεων. Το πρόγραμμα επικεντρώνεται σε δύο τομείς: στην εφαρμογή της κοινοτικής αστυνόμευσης και σε μια πολυτομεακή παρέμβαση για τα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που εμφανίζονται στις αστικές περιοχές της χώρας με μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού.

Η Ολλανδία είναι γνωστή για την κοινωνική ανεκτικότητα και την πολιτική σταθερότητά της. Αυτή η εικόνα όμως έχει μεταβληθεί. Οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές έχουν πυροδοτήσει αισθήματα ανασφάλειας στην ολλανδική κοινωνία, που οδηγούν σε απαιτήσεις για περιοριστικές πολιτικές μηδενικής ανοχής. Αυτές μετατρέπονται σε πολιτικές για την ασφάλεια με διακρίσεις σε βάρος περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων. Η ολλανδική προσέγγιση για την ασφάλεια συνδυάζει μια κατασταλτική τάση με πολιτικές αναμόρφωσης του περιβάλλοντος των πόλεων και καταλήγει σε ένα προφανώς περίεργο μείγμα νεοφιλελευθερισμού και ιδιαίτερης προσέγγισης κάθε τοπικής κοινω-

νίας. Κατά τον νέο αιώνα, οι Ολλανδοί πειραματίζονται με το πρόγραμμα για τις «απαλλαγμένες (από το βάρος της αταξίας) κοινότητες», το οποίο προωθεί την καταστολή της λεγόμενης «απολίτιστης συμπεριφοράς» με σύνθημα την «κοινωνική ανάκτηση» των πόλεων από τους λευκούς Ολλανδούς που ανήκουν στη μεσαία τάξη, με τη δίωξη των περιθωριακών κοινωνικών ομάδων. Αν και οι δύο μεγάλες πόλεις, το Άμστερνταμ και το Ρότερνταμ, έχουν ακολουθήσει διαφορετικές πολιτικές, το θέμα της ασφαλείας των πόλεων στην Ολλανδία φαίνεται ότι σχετίζεται με πληθώρα άλλων ζητημάτων, όπως η βιομηχανική παρακμή, τα συμφέροντα του κατασκευαστικού τομέα, η κοινωνική πόλωση κ.λπ. Το αποτέλεσμα είναι η επανεμφάνιση των προβλημάτων ασφάλειας σε άλλες περιοχές και με διαφορετικές μορφές.

Σε γενικές γραμμές, η κύρια τάση στη Νότια και Δυτική Ευρώπη είναι η πρόληψη της εγκληματογένεσης στο περιβάλλον των πόλεων με την αντιμετώπιση των κοινωνικών αιτιών του εγκλήματος δια της λειτουργίας τοπικών συμβουλίων. Στις χώρες του Κοινοδικαίου και στη Βόρεια Ευρώπη η κοινοτική αστυνόμευση μετατρέπει την αστυνομία σε έναν προληπτικό μηχανισμό που γεφυρώνει το κενό που υπάρχει παραδοσιακά ανάμεσα στην καταστολή και την πρόληψη. Μια τεχνοκρατική στάση είναι εμφανής σε όλο το σύστημα της κοινοτικής αστυνόμευσης, όπως δείχνει η περίπτωση των «Συμβολαίων Ασφάλειας». Ακόμη και όταν διατηρούνται προσεκτικά μελετημένα στοιχεία πρόληψης με την αντικατάσταση των «Συμβολαίων Ασφάλειας» με τα «Συμβόλαια για την Ασφάλεια και την Κοινωνία», η τεχνολογική πρόληψη εξακολουθεί να κατέχει τη δεσπόμενη θέση της.

Καθώς ο νεοφιλελευθερισμός κυριαρχεί, η περιστασιακή πρόληψη του εγκλήματος προτιμάται και η κοινωνική πρόληψη εξοστρακίζεται. Ο περιορισμός των ευκαιριών για τη διάπραξη εγκλημάτων, η αύξηση του κινδύνου σύλληψης και οι περιβαλλοντικές αλλαγές είναι τα κύρια συστατικά της συνταγής. Παραγνωρίζεται ότι οι περιβαλλοντικές αλλαγές χωρίς αλλαγές στις υποδομές και χωρίς υποστήριξη από τους δημόσιους θεσμούς κοινωνικής πρόνοιας είναι μάταιες. Τα προγράμματα επιτήρησης στις γειτονίες πρέπει να συμπληρώνονται με μέτρα για την εξασφάλιση της συνοχής μεταξύ των κατοίκων και για την αντιμετώπιση της φτώχειας και των κοινωνικοοικονομικών ανισοτή-

Φωτ.: Γ. Νέσης

Η αλλαγή στη συμπεριφορά των πιθανών θυμάτων και η εφαρμογή μαζικών βελτιώσεων στις κατοικίες και στο εξωτερικό περιβάλλον αποτελούν προτεραιότητες για άλλες πρωτοβουλίες, οι οποίες έχουν σχεδιαστεί για την εξουδετέρωση του φόβου

των. Οι θεωρίες για τον υπερασπίσιμο χώρο αγνοούν τη σημασία των μέτρων κοινωνικής πολιτικής σε κοινότητες όπου οι αυθεντικές συλλογικές ταυτότητες ή εμπειρίες δεν υπάρχουν στις μέρες μας.

Β. Ο ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ

Ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί το δεύτερο κύριο σημείο ενδιαφέροντος για το ερευνητικό πρόγραμμα. Τον πόλεμο κατά του εγκλήματος που διεξήχθη στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 διαδέχθηκε ο πόλεμος κατά του φόβου του εγκλήματος. Αμφότεροι συνοδεύονται από μια ευρεία συζήτηση σχετική με τις ατομικές και συλλογικές αντιδράσεις των πολιτών σε υπαρκτές ή φανταστικές απειλές γι' αυτούς και τις ιδιοκτησίες τους, στην οποία συμπεριλαμβάνεται η ένταση του φόβου και της ανασφάλειας που αποδίδονται στην εγκληματικότητα.¹⁰ Εδώ κρίνεται απαραίτητο να μη θεωρούμε δεδομένο τι είναι ο φόβος και η ανασφάλεια και να προσπαθήσουμε να συμφωνήσουμε ή τουλάχιστον να καταλάβουμε περί τίνος ακριβώς συζητούμε. Μπορεί να πρόκειται για ανησυχία, ενόχληση, στενοχώρια, φόβο κ.λπ. και όλα αυτά είναι πιθανό να αποτελούν θέματα για δημόσιο, επιστημονικό και πολιτικό διάλογο, εκμετάλλευση και σύγκρουση όταν εξωτερικεύονται. Αυτές οι αντιδραστικές εκδηλώσεις μπορεί να είναι αυθόρμητες ή υπαγορευμένες, άμεσα ή έμμεσα, από διάφορους κοινωνικούς παράγοντες και θεσμούς που μεσολαβούν.

Ένα μείγμα παραγόντων θεωρείται πρόσφορο περιβάλλον για την εμφάνιση και την ανάπτυξη του φόβου του εγκλήματος. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο ευρείες ομάδες, μία σχετική με την προσω-

Φωτ.: Γ. Νέσσης

πική κοινωνική θέση, τις συνθήκες ζωής και τις πεποιθήσεις ορισμένων μελών του κοινωνικού σώματος που ανήκουν σε συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού και μία σχετική με τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές περιστάσεις στις οποίες ζουν αυτά τα πρόσωπα. Τέσσερα στενότερα και σαφέστερα καθορισμένα πεδία προσελκύουν το ενδιαφέρον της έρευνας, σε μία προσπάθεια να εξηγηθεί ο φόβος του εγκλήματος, λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές συνιστώσες του φόβου που αναγνωρίζουν διάφορες μελέτες: ευπάθεια, εμπειρίες θυματοποίησης, περιβάλλον και ψυχολογικοί παράγοντες. Πολλές από αυτές τις συνδεδεμένες με τον φόβο παραμέτρους αποκαλύπτονται στα ακόλουθα λόγια:

«Πάντα κλέβε από τους ζητιάνους / Ειδικά αν είναι τυφλοί / Αν είναι ανήμποροι μπορείς να χτυπήσεις πισώπλατα / Είναι τόσο εύκολα θύματα / Κλέψε τα χρήματα από τα καπέλα τους / Δε θα σε πιάσουν, μπορείς / να είσαι σίγουρος γι' αυτό».¹¹

Διάφορες προσπάθειες έχουν γίνει σε πολλές χώρες και έχουν αναπτυχθεί προγράμματα τοπικής εμβέλειας για να ελαφρύνουν τον φόβο του εγκλήματος, τα οποία διακρίνονται κυρίως ανάλογα με προσανατολισμό τους: μερικά στοχεύουν στην αλλαγή των περιστάσεων και άλλα στρέφονται σε παρεμβάσεις προσωπικής εμπλοκής. Μερικές από αυτές τις προσπάθειες στοχεύουν στην αύξηση της οικιακής ασφάλειας και άλλες επιδιώκουν την αλλαγή των χαρακτηριστικών της σύγχρονης ζωής στις πόλεις που σχετίζονται με τον φόβο εγκλήματος δια της αστυνομικής επιρροής. Η αλλαγή στη συμπεριφορά των πιθανών θυμάτων και η εφαρμογή μαζικών βελτιώσεων στις κατοικίες και στο εξωτερικό περιβάλλον αποτελούν προτεραιότητες για άλλες πρωτοβουλίες, οι οποίες έχουν σχεδιαστεί

για την εξουδετέρωση του φόβου. Ορισμένα από τα συστατικά των αντίστοιχων πολιτικών είναι η βελτίωση της ασφάλειας των κατοικιών και του οικιστικού περιβάλλοντος, η εισαγωγή νέων μεθόδων αστυνόμευσης με επαφές μεταξύ της αστυνομίας και του κοινού, η προσφορά ευκαιριών για εκπαίδευση, εργασία και δημιουργικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου, η παροχή πληροφοριών, διευκολύνσεων και υποστήριξης, η αύξηση και η αναδιάρθρωση των μετακινήσεων των κατοίκων, η βελτίωση της φυσικής επίβλεψης, του τεχνητού φωτισμού και των δυνατοτήτων επιτήρησης καθώς και η αναβάθμιση της γενικότερης εικόνας μιας περιοχής. Σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο φόβος αποδίδεται σε ατομικές νευρώσεις ή σε παραπληροφόρηση για τις πιθανότητες θυματοποίησης, η μάχη ενάντια στον φόβο του εγκλήματος στις κοινότητες των πόλεων περιλαμβάνει την οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ ομάδων ανθρώπων, οι οποίοι συχνάζουν και εργάζονται σε περιοχές του κέντρου των πόλεων. Σε περιπτώσεις που πιστεύεται ότι τα αισθήματα ασφάλειας δημιουργούνται, όταν η κοινωνική αλληλεπίδραση συμβάλλει στην καθιέρωση διαπροσωπικών σχέσεων και δεσμεύσεων, η απάντηση στον φόβο του εγκλήματος αναμένεται να βρεθεί στην ανάπτυξη συνεκτικών κοινοτήτων.

Συχνά τα προγράμματα παραμένουν σε πειραματικό στάδιο. Κάποτε δεν εφαρμόζονται σύμφωνα με την αρχική σύλληψη. Μερικές φορές επηρεάζουν τα ποσοστά της εγκληματικότητας αλλά ο φόβος του εγκλήματος παραμένει σταθερός. Επιστημονικά αξιολογημένα παραδείγματα μελετών, που μετρούν με ακρίβεια το μέγεθος του φόβου ή των αισθημάτων ανασφάλειας και μελετούν τα μέτρα ή τις πρωτοβουλίες που μειώνουν τον φόβο ή την ανασφάλεια, σπανίζουν σε κάθε περίπτωση. Ειδικότερα, η (αύξουσα, σταθερή ή φθίνουσα) σχέση των ποσοστών της εγκληματικότητας και της θυματοποίησης με τον φόβο θυματοποίησης παραμένει ασαφής και προβληματική. Αν αυτή η σχέση είναι ευθέως αναλογική, μπορεί να καταλάβει κανείς εύκολα ότι κάθε διαθέσιμο μέτρο που περιορίζει την εγκληματικότητα και τη θυματοποίηση είναι κατάλληλο για να μειώσει τον φόβο του εγκλήματος. Πολλές πρωτοβουλίες που σχεδιάζονται και κατευθύνονται προς την πρόληψη του εγκλήματος μεταλλάσσονται αυτομάτως σε μέτρα μείωσης του φό-

βου του εγκλήματος και της ανασφάλειας. Αυτό καθίσταται στοιχείο του διαγωνισμού αυθαιρεσίας ο οποίος διεξάγεται σε αυτόν τον τομέα. Ανεξάρτητα από το πώς δημιουργείται και πώς αυξάνεται ο φόβος του εγκλήματος ή, σαν αυτός να συνδέεται ευθέως με τις τάσεις του εγκληματικότητας, οτιδήποτε θεωρείται πως έχει προληπτικό αποτέλεσμα κατατάσσεται στα μέτρα που μειώνουν τον φόβο του εγκλήματος! Δεν υπάρχει κατάλληλη ερευνητική απόδειξη για να υποστηριχθεί μια άποψη όπως αυτή.

Επίσης, οι στρατηγικές που σκοπεύουν στην αντιμετώπιση του φόβου του εγκλήματος είναι με πολλούς τρόπους απαιτητικές και ακριβές. Επιπλέον, μπορεί να έχουν απροσδόκητα αποτελέσματα: η προσπάθεια να πεισθούν οι άνθρωποι ότι δεν υπάρχει λόγος για να φοβούνται, εμπεριέχει τον κίνδυνο να τους βεβαιώσει ότι ο φόβος τους είναι δικαιολογημένος. Η αύξηση των επαφών σε περιοχές με ταξικές, φυλετικές και πολιτισμικές διαφορές μπορεί να οξύνει τον ανταγωνισμό και την εχθρότητα, να εντείνει τις αντιπαραθέσεις και να εδραιώσει ήδη υπάρχοντες φόβους. Η αποφυγή συγκεκριμένων περιοχών υψηλού κινδύνου σε συγκεκριμένες ώρες κατά τη διάρκεια της ημέρας μπορεί να προκαλέσει μείωση των εγκληματικών συμβάντων. Τότε μια αντίστοιχη μείωση του φόβου του εγκλήματος μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αμεριμνησία από την πλευρά των πιθανών θυμάτων. Αυτά τα πρόσωπα, με τη σειρά τους, εγκαταλείπουν την εγρήγορση και τη συνεργασία, οι οποίες είναι απαραίτητες για τη μείωση του φόβου, εκθέτοντας τον εαυτό τους σε νέο κίνδυνο θυματοποίησης. Η προβολή του μηνύματος ότι μια περιοχή προσφέρει ασφαλείς συνθήκες για διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες και για διασκέδαση, για να γίνει πιο ελκυστική στους νομοταγείς πολίτες για την εργασία και τον ελεύθερο χρόνο τους, μπορεί να προσελκύσει και τους ενδεχόμενους δράστες κ.ο.κ.

Η σύνδεση μεταξύ της ίδιας της ύπαρξης και της δραστηριότητας των ειδικών εθνικών σωμάτων που έχουν συσταθεί για την πρόληψη του εγκλήματος σε μερικές χώρες με τον φόβο του εγκλήματος είναι κάτι διαφορετικό. Η καθιέρωση τέτοιων σωμάτων δείχνει ότι οι χώρες που τα ιδρύουν είναι περισσότερο δραστήριες και εμπλέκονται περισσότερο σοβαρά στην επιχείρηση της προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής. Όταν συγκρίνονται τα ευρήματα διεθνών

**Επιστημονικά
αξιολογημένα
παραδείγματα
μελετών, που
μετρούν με ακρί-
βεια το μέγεθος
του φόβου ή
των αισθημάτων
ανασφάλειας
και μελετούν
τα μέτρα ή τις
πρωτοβουλίες
που μειώνουν
τον φόβο ή την
ανασφάλεια,
σπανίζουν σε
κάθε περίπτωση**

ερευνών θυματοποίησης για τους κινδύνους του εγκλήματος και τον φόβο του εγκλήματος σε χώρες που διαθέτουν και σε χώρες που δεν διαθέτουν ειδικούς φορείς πρόληψης του εγκλήματος, είναι σαφές ότι δεν υπάρχει ουσιώδης διαφοροποίηση αναφορικά με την θυματοποίηση, ενώ ο φόβος του εγκλήματος είναι μικρότερος στις χώρες που είναι πιο κινητοποιημένες για την πρόληψη του εγκλήματος από τις χώρες που θεωρούνται σχετικά αδρανείς. Ενώ, δηλαδή, οι πληθυσμοί και των δύο ομάδων χωρών φαίνεται να θυματοποιούνται εξίσου, ο φόβος του εγκλήματος, ανεξάρτητα από τους κινδύνους του εγκλήματος, συνοδεύει περισσότερο τους ανθρώπους οι οποίοι ζουν σε χώρες που κατατάσσονται μεταξύ εκείνων που δεν έχουν την τάση να λαμβάνουν μέτρα για την πρόληψη της εγκληματικότητας παρά το ότι γενικά υποτίθεται ότι αυτά καλλιεργούν τον φόβο.

Γ. ΣΥΝΟΨΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Δύο ευρέως διαδεδομένα εγκληματολογικά «συνθήματα» υποδεικνύουν ότι η καλύτερη αντεγκληματική πολιτική είναι η κοινωνική πολιτική και ότι η πρόληψη είναι προτιμότερη από την καταστολή. Δεν υπάρχει τίποτα καινούριο στο να υποστηρίξουμε ότι το έγκλημα, η αταξία και ο φόβος του εγκλήματος είναι σημαντικά κοινωνικά ζητήματα με σοβαρές και διαρκείς επιπλοκές, όπως είναι η ανασφάλεια, η ποινική αυστηρότητα και η τιμωρητικότητα.¹² Οι μη προνομιούχες γειτονιές μαστίζονται από τη φτώχεια και την ανεργία. Η έλλειψη ανοικτών χώρων, ο κακός σχεδιασμός των κατοικημένων περιοχών και η άναρχη οικοδόμηση, οι βιομηχανικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες, η πυκνή κυκλοφορία, η γραφή και οι παραστάσεις που χαράσσονται στους τοίχους, οι καταστροφές, τα απορρίμματα, η διακίνηση ναρκωτικών, η πορνεία, τα εγκαταλελειμμένα οχήματα κ.λπ. μπορούν να προκαλούν (σωρευτικά) υποβάθμιση στην ποιότητα ζωής των πολιτών. Άτομα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, άτομα με αναπηρίες και άτομα με ποινικό μητρώο αντιμετωπίζουν το φάντασμα του αποκλεισμού από την κοινωνική ζωή γενικότερα. Οι εργάτες προχωρημένης ηλικίας και τα μονογονεϊκά νοικοκυριά μπορεί επίσης να αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού. Όλες αυτές οι καταστάσεις συνδέονται με την εμφάνιση εγκληματικών περιστατικών. Εν συντομία, η απάντη-

ση φαίνεται να βρίσκεται σε μία καλύτερη ποιότητα ζωής με οργανωμένες προσπάθειες για την έγκαιρη πρόληψη του εγκλήματος, που θα απευθύνονται είτε σε μη εγκληματίες είτε σε άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο διάπραξης εγκλήματος. Τέτοιες προσπάθειες μπορούν να αφορούν την κοινότητα ή την αστυνομία ή και τις δύο, και ο στόχος είναι η ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας και της ευημερίας των πολιτών. Οι πολιτικές πρόληψης και ασφάλειας σε τοπικό επίπεδο φαίνεται ότι έχουν τρεις κύριους άξονες: οργάνωση του περιβάλλοντος της πόλης, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και συμμετοχή του πολίτη. Τα περισσότερα προγράμματα για την πρόληψη του εγκλήματος απευθύνονται στους νέους και κάθε πρόγραμμα προσαρμόζεται στις τοπικές ιδιαιτερότητες. Οι συνήθως προτιμητέες τακτικές πρόληψης περιλαμβάνουν επιτήρηση και πρόσβαση σε πληροφορίες με τη συμβολή της αστυνομίας, των ασφαλιστικών εταιρειών, των ιδιοκτητών, των τοπικών σωμάτων για την πρόληψη του εγκλήματος, των κατοίκων κάθε περιοχής όπου εφαρμόζονται τα προγράμματα πρόληψης και άλλων συνεργαζόμενων οργανισμών. Η κοινωνική πρόληψη κατά κανόνα παρουσιάζεται ως το κύριο συστατικό μιας αποτελεσματικής πολιτικής για τη μείωση του εγκλήματος και του φόβου. Οι πολιτικές και τα προγράμματα που εφαρμόζονται με σκοπό την πρόληψη του εγκλήματος και την αντιμετώπιση της ανασφάλειας καταλήγουν σε ανεπαρκώς αξιολογημένα, ασυνεπή ή και απογοητευτικά αποτελέσματα. Στις περιπτώσεις αυτές ίσως το ερώτημα που πρέπει να θέσουμε είναι αν αυτές οι πολιτικές και τα προγράμματα αποτελούν μια εκδοχή του εγκληματολογικού προβληματισμού σύμφωνα με τον οποίο «τίποτα δεν αποδίδει» και, ακόμα χειρότερα, αν επιδεινώνουν τα προβλήματα τα οποία υποτίθεται ότι επιστρατεύονται για να επιλύσουν. Επίσης, μπορεί να ερωτηθεί αν όλη αυτή η «φοβολογία» αποτελεί ένα πρόσφορο αντικείμενο για επιστημονική μελέτη. Ίσως αυτό θα πρέπει να είναι το αρχικό και όχι το τελικό σχόλιο του εδώ παρουσιαζόμενου και άλλων παρόμοιων προγραμμάτων...

Στους στίχους ενός δημοφιλούς τραγουδιού αναφέρεται ότι «φοβάμαι όλα αυτά που θα γίνουν για μένα χωρίς εμένα».¹³ Οι νέες διαστάσεις της «φοβολογίας» κάνουν τουλάχιστον συζητήσιμη την παραλλαγή αυτών των λέξεων: «Φοβάμαι όλα αυτά που θα γίνουν εναντίον μου, με

Άτομα που ανή-
κουν σε εθνικές
μειονότητες,
άτομα με αναπη-
ρίες και άτομα με
ποινικό μητρώο
αντιμετωπίζουν
το φάντασμα του
αποκλεισμού από
την κοινωνική ζωή
γενικότερα

εμένα». Αποτελεί αυτό μια υπερβολή; Ίσως ναι, αλλά όχι τόσο ακραία. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι όσο μεγαλύτερη ασφάλεια αισθάνεται κάποιο πρόσωπο, τόσο λιγότερη ελευθερία απολαμβάνει. Η απόλυτη ασφάλεια είναι πρόνομο των νεκρών.¹⁴

Ο Χ. Τρούμαν, 33ος πρόεδρος των ΗΠΑ, γνωστός για τον ηγετικό ρόλο του εναντίον των λεγόμενων κομμουνιστικών καθεστώτων, δήλωνε ότι τα ακραία και αυθαίρετα μέτρα ασφάλειας προσβάλλουν την καρδιά των ελεύθερων κοινωνιών. Ένας από τους προκατόχους του, ο Φ. Ρούσβελτ δήλωνε ότι ο φόβος είναι το μόνο πράγμα που πρέπει να φοβόμαστε. Μπορούμε να συμφωνήσουμε μαζί τους. Αλλά δύσκολα μπορούμε να πιστέψουμε ότι εννοούσαν αυτά που είπαν!

Σημειώσεις Τέλους

1. Εισήγηση σε ημερίδα που διοργανώθηκε από το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου- Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, την Πέμπτη 8.11.2007 στην Αθήνα με θέμα «Η κοινωνία της πρόληψης». Ο τίτλος της εισήγησης που συντάχθηκε στην αγγλική γλώσσα στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος AGIS και του ερευνητικού έργου "PREVENT – ACTION" είναι "Crime Prevention Dreams and Nightmares in Risk Societies. Beware the Greeks Bearing Security Gifts".
2. Σπινέλλη Κ.Δ. Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων. Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 1982.
3. Παπακωνσταντίνου Π. Η εποχή του φόβου. Αυτοκρατορία των Η.Π.Α. και δικτατορία της αγοράς. Λιβάνης, Αθήνα: 2005, σελ. 15 επ.
4. "All we ever wanted was everything, all we ever got was cold". Στίχοι από το τραγούδι "All we ever wanted was everything", των Bauhaus, από το άλμπουμ του 1982 "The Sky's Gone Out", Beggars Banquet Music Ltd.
5. Το Κ.Ε.Σ.Δ. έχει διοργανώσει, σε συνεργασία με την Πρεσβεία της Γαλλίας στην Αθήνα, το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών και το Ινστιτούτο Goethe Αθηνών, διεθνές συνέδριο με θέμα «Ασφάλεια και Δημοκρατία στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης» (Αθήνα, 9-10.12.2004). Μερικές από τις εισηγήσεις στο συνέδριο αυτό περιλήφθηκαν μαζί με άλλα κείμενα στον τόμο που επιμελήθηκαν οι Ανθόπουλος Χ., Κοντιάδης Ξ.Ι., Παπαθεοδώρου Θ. Ασφάλεια και δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2005. Ανάλογη είναι η θεματική και συγγενείς οι προβληματισμοί που αναπτύσσονται στον τόμο που επιμελήθηκε η Ζαραφονίτου Χ. (Αν)ασφάλεια, αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2007. Στον τόμο αυτό περιλαμβάνονται εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν σε εκδήλωση της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του

Πανεπιστημίου Αθηνών και του Τομέα Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (Αθήνα, 30.3.2006).

6. Στη μελέτη αυτή αναλύεται το σκηνικό της πρόληψης του εγκλήματος και το αποτέλεσμα σχετικών πολιτικών στις σύγχρονες κοινωνίες, με ειδικές αναφορές σε δεκαπέντε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εννέα ειδικοί επιστήμονες, οι Θ. Παπαθεοδώρου, Χ. Παπαχαράλαμπος, Ν. Κουλούρης από την Ελλάδα, Α. Θεοφάνους, Τ. Χαράλαμπίδου, Κ. Μαύρος από την Κύπρο και P. Gonella, V. Scalia, F. Vianello από την Ιταλία και ο επιστημονικός συντονιστής του προγράμματος Γ. Πανούσης συνέβαλαν σε αυτή την επίπονη προσπάθεια.

7. Βλ. τη μελέτη του Νικολόπουλου Γ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής. Το «πρόγραμμα της Χάγης» και η εφαρμογή του, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: 2008, σελ. 11-12. Για την ελαστικότητα και την περιεκτικότητα της έννοιας «πρόληψη» που, λόγω του πολυσήμαντου και πολυδιάστατου χαρακτήρα της, επιδέχεται δεκάδες κατηγοριοποιήσεις και ταξινομήσεις βλ. Σπινέλλη Κ.Δ., Τσίνα Κ. "Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας και Τοπικές Κοινωνίες: Μια μορφή αποκεντρωμένης πρόληψης", ΠοινΛόγ Β' (1) 2002, σελ. 363 επ.: 364-365. Για την αντεγκληματική πολιτική γενικά και για την «κοινωνική» (προληπτική) αντεγκληματική πολιτική ειδικότερα βλ. Αλεξιάδη Σ. Εγκληματολογία, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: 2004, σελ. 277 επ., 282 επ.

8. Για τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα που κατά το τέλος του 20ου και κατά τις αρχές του 21ου αιώνα συνδέονται με την υποχώρηση των μηχανισμών κοινωνικής πρόνοιας και προσδιορίζουν την οργάνωση της κρατικής αντίδρασης στην εγκληματικότητα με διαχειριστικές λογικές βλ. Γασπαρινάτου Μ. «Η διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής στην 'Κοινωνία της Διακινδύνευσης'», ΠοινΛόγ ΣΤ' (4) 2006, σελ. 1535 επ.: 1540-1546. Ιδιαίτερα για τη νεοσυντηρητική αντεγκληματική πολιτική και για την αντίστοιχη αντιμετώπιση ορισμένων φαινομένων κοινωνικής παθολογίας βλ. Τζαννετάκη Τ. Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής. Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2006.

9. Στο παρόν άρθρο για λόγους οικονομίας δεν περιλαμβάνονται πληροφορίες για τις χώρες Κύπρο, Σλοβενία και Κροατία. Για τις πολιτικές ασφάλειας και πρόληψης του εγκλήματος στις Η.Π.Α. και σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη βλ. μ.α. Ζαραφωνίτου Χ. Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: 2003, σελ. 43 επ., Παπαθεοδώρου Θ. Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική. Συγκριτική προσέγγιση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: 2005, σελ. 259 επ. Για την αντεγκληματική πολιτική και την αστυνόμευση στη Δυτική Ευρώπη, στις Η.Π.Α. και (εκτενώς) στην Ελλάδα βλ. το δίτομο έργο της Βιδάλη Σ. Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία. Τομές και συνέχειες στην αντεγκληματική πολιτική, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2007, τ. Α', ιδίως σελ. 131 επ., τ. Β', σελ. 761 επ., 782 επ., 868 επ. Ειδικά για τη χάραξη και την εφαρμογή της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής βλ. τον τόμο που επιμελήθηκε ο Κουράκης Ν. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας, Α.Ν. Σάκκου-

λας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2007, με τα πρακτικά συνεδρίου που διοργάνωσαν το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών και η Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Αθήνα, 17.5.2006).

10. Βλ. Ζαραφώνιου Χ. Ο φόβος του εγκλήματος / *Fear of Crime*, Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2002 και Πανούση Γ. Καθ' υπερβολήν. Χρήσεις και καταχρήσεις. Νόμοι, αριθμοί και εικόνες κατασκευής φόβων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: 2008. Βλ. ακόμη το «Πρακτικό εγχειρίδιο για τη νόμιμη προστασία του πολίτη από την καθημερινή παραβατικότητα» που εκδόθηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας και το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών με επιμέλεια Κουράκη Ν. Πια να νιώθουμε ασφαλείς μέσα σε μία κοινωνία ενεργών πολιτών, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2006.

11. Στίχοι του Martin Jacques, τραγουδιστή του συγκροτήματος *The Tiger Lilies*, από τέσσερα σχέδια του δημοσιευμένα στο έντυπο "Athens Voice", τ. 169, 24-30 Μαΐου 2007, σελ. 26.

12. Βλ. Καρύδη Β. Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα. Έκταση του εγκλήματος – Χαρακτηριστικά θυμάτων – Φόβος του εγκλήματος – Στάσεις και αντιλήψεις, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή: 2004 και Ζαραφώνιου Χ. Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα: 2008.

13. Β. Παπακωνσταντίνου, «Φοβάμαι», στίχοι και μουσική των Γ. Ζουγανέλη και Α. Πανταζή, Μίνος Μάτσας και υιός Α.Ε., 1987.

14. Βλ. την απάντηση του Γ. Βέλτσου στην ερώτηση «Πόσο ελεύθεροι και ασφαλείς είμαστε σήμερα», στο έντυπο "Press", Νοέμβριος 2001, σ. 181. Ο Γ. Πανούσης, απαντώντας στην ίδια ερώτηση, δήλωσε ότι η ελευθερία, η ασφάλεια και η δικαιοσύνη ως αξίες, ως δημόσια και κοινά αγαθά και ως αναγκαίοι όροι για την εύρυθμη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος προϋποθέτουν εναρμόνιση ή, έστω, κοινή φορά και πορεία και ότι οι αστάθειες και οι αβεβαιότητες συνιστούν μέρος της κοινωνίας της διακινδύνευσης στη οποία ζούμε.

15. Αναφέρεται από τον Παπακωνσταντίνου, Π. Η Εποχή του φόβου. Αυτοκρατορία των Η.Π.Α. και δικτατορία της αγοράς. Λιβάνης, Αθήνα: 2005, σελ. 9.